

การสร้างเครือข่ายพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยฐานราก ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

จิรศักดิ์ โพหาวัน*

(วันรับบทความ: 1 กันยายน 2563/ วันแก้ไขบทความ: 20 กันยายน 2563/ วันตอบรับบทความ: 21 กันยายน 2563)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) การสร้างเครือข่ายการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากร่วมกับโรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม 2) การส่งเสริมประชาธิปไตยให้กับเยาวชนและนักเรียนโรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม และ 3) การสร้างรูปแบบโมเดล (Model) ในการสร้างเครือข่ายพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การถอดบทเรียน แบบสัมภาษณ์ และการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติ กลุ่มตัวอย่างคือ คณะครู นักเรียนโรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม คณาจารย์ นิสิต วิทยาลัยการเมืองการปกครอง และภาคเครือข่าย จำนวน 544 คน โดยสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ผลการวิจัยพบว่า 1) เกิดเครือข่ายการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก จำนวน 1 เครือข่าย มี 11 หน่วยงาน ได้แก่ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เทศบาลเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม โรงเรียนเทศบาลบูรพาพิทยาคาร โรงเรียนเทศบาลศรีสวัสดิ์วิทยา โรงเรียนเทศบาลบ้านส่องนางใย โรงเรียนเทศบาลบ้านค้อ โรงเรียนเทศบาลสามัคคีวิทยา โรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรี โรงเรียนเทศบาลบ้านแมด และวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2) การจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยให้กับเยาวชนและนักเรียนโรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม คือ กิจกรรม “พัฒนาศักยภาพและเสริมทักษะผู้สมัครสภานักเรียน” กิจกรรม “หน้าที่สภานักเรียนกับการมีส่วนร่วมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียน” และจัดทำคู่มือนักเรียนวัยมันส์ รู้เท่าทันสื่อ และ 3) เกิด CAN Model ในการสร้างเครือข่ายพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก อันเกิดจาก เยาวชนที่ถูกกระตุ้นให้ตื่นตัวต่อการเป็นพลเมือง (Citizenship) ซึ่งมีครู อาจารย์ ต้องกระตุ้น (Awaken) และการหนุนเสริมจากเครือข่ายที่เข้มแข็ง (Network)

คำสำคัญ: เครือข่าย/ พลเมือง/ ประชาธิปไตย/ ฐานราก

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขารัฐศาสตร์ เอกรัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Citizen networking for foundational democracy enhancement in Maha Sarakham Municipality's schools, Maha Sarakham Province

Jeerasak Pokawin^{*}

(Received Date: September 1, 2020, Revised Date: September 20, 2020, Accepted Date: September 21, 2020)

Abstract

This research aimed 1) to create the citizen network enhancing foundational democracy in Maha Sarakham Municipality's schools 2) to promote democracy among youth and school students in Maha Sarakham Municipality and 3) to create a citizen networking model for foundational democracy enhancement. The method of participatory action research (PAR) was used. PAR process included questionnaires, in-depth interview, observation, participatory activities, and lesson learned (AAR). The samples were 544 teachers and students of the municipal schools in Maha Sarakham province; the lecturers and undergraduates of COPAG; and the partnership networks by purposive sampling. The study revealed 3 findings. The first one revealed that the citizen network among 11 agencies had been created. They included Faculty of Education of Sakon Nakhon Rajabhat University; Faculty of Informatics of Mahasarakham University, Maha Sarakham Municipality; Burapha Phittayakhan Municipal School; Si Sawat Witthaya Municipal School; Ban Song Nang Yai Municipal School; Ban kho Municipal School; Samakkhi Witthaya Municipal School; Pho Si Municipal School; Ban Maet Municipal School; and College of Politics and Governance of Mahasarakham University. The second one revealed that two activities promoting democracy among youth and school students had been organized in the municipal schools of Maha Sarakham Municipality. The activities consisted of two lectures. The former, namely, "The Student Council candidates' potential and skills development", was set up on June 14, 2019. The latter, namely, "The Student Council's responsibilities and participation in schools' democracy enhancement", was set up on September 5, 2019 and media literacy guide book. And the last one revealed the model of citizen networking for foundational democracy enhancement or CAN model: Citizenship; Awaken; and Network. The youth and students were motivated to realize their Citizenship. The teachers helped Awaken them and supported them to form a strong Network.

Keywords: Network/ Citizen/ Democracy/ Foundation

^{*} Assistant Prof., Faculty of Law, Mahasarakham University

ความเป็นมาของปัญหา

สังคมไทยในปัจจุบันได้มุ่งเน้นส่งเสริมการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะระบอบการปกครองที่เตรียมความพร้อมให้เข้าสู่ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ อีกด้านที่สำคัญที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนและสมบูรณ์นั้น การมุ่งเน้นส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่ดีและมีคุณภาพมีความสามารถสูงขึ้น และปรากฏชัดในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 อีกทั้งทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) (สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม, 2561, น. 29-30) ได้กำหนดกรอบแนวคิดในด้านพัฒนาด้านทรัพยากรมนุษย์ที่มีการมุ่งเน้นพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม รวมไปถึงแผนพัฒนาจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2561 - 2564 (สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม, 2561, น.34-37) ในยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ พัฒนาให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและมีจิตสำนึกพลเมืองและมีความนิยมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคมไทย จักเห็นได้ว่าทรัพยากรมนุษย์นับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และเตรียมพร้อมอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เด็กจนถึงชรา ผ่านการปลูกฝังทั้งในครอบครัว สถาบันการศึกษา และสังคม

ขณะเดียวกันสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (สกอ.) ได้ลงนามในความร่วมมือขับเคลื่อนโครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาท้องถิ่นโดยมีสถาบันอุดมศึกษาเป็นพี่เลี้ยงให้เกิดผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับนโยบายกระทรวงศึกษาธิการในการยกระดับคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีเป้าหมายพัฒนาคนให้มีคุณภาพสามารถนำประเทศสู่ ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา, 2561) และช่วยพัฒนาโรงเรียนให้ผลิตนักเรียนที่มีคุณภาพเข้าสู่ภาคอุดมศึกษาและเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เชื่อมโยงสู่ชุมชน ภายใต้ระบบพี่เลี้ยงครู นักเรียน แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ซึ่งกันและกัน จึงเป็นโอกาสสำคัญของการพัฒนาต่อยอดในความร่วมมือของสถาบันอุดมศึกษาและโรงเรียนที่เป็นสถาบันที่สองที่ได้อบรมบ่มเพาะ ชัดเจนเตรียมพร้อมให้เป็นพลเมืองที่มีความรู้ ความสามารถ ศักยภาพในการพัฒนาสังคมได้อย่างเต็มกำลังได้

วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นสถาบันการศึกษาที่มุ่งเน้นผลิตบัณฑิตในด้านรัฐศาสตร์ โดยเปิดสอนระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอก ระดับปริญญาตรีเปิดสอนหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มี 3 วิชาเอกคือ วิชาเอกการเมืองการปกครอง วิชาเอกรัฐประศาสนศาสตร์ วิชาเอกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มี 2 กลุ่มวิชาคือ กลุ่มวิชาการเมืองการปกครองและกลุ่มวิชานโยบายสาธารณะ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ (วิทยาลัยการเมืองการปกครอง, 2561) มีบุคลากรด้านวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการเมืองการปกครอง การเมืองการปกครองท้องถิ่นและในอีสาน การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ นโยบายและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์และเป็นฐานรากและรากฐานเพื่อสังคมอย่างยั่งยืน และในปี 2560 - 2561 ได้ดำเนินโครงการบริการวิชาการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน

“โรงเรียนต้นแบบการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก” จากการมุ่งเน้นพัฒนา นักเรียนโรงเรียนเทศบาลบูรพาพิทยาคาร ให้เป็นพื้นที่ต้นแบบการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้าง ประชาธิปไตยจากฐานรากในโรงเรียน และแลกเปลี่ยนขยายผลไปยังโรงเรียนอื่นในสังกัดเทศบาล เมืองมหาสารคาม โดยการใช้คู่มือการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก เป็นแนวทาง (ศราวุฒิ วิสาพรหม, 2561, น. 41) จนนำมาสู่ความร่วมมือในการบริการวิชาการเพื่อ พัฒนาต่อยอดในการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากได้ขยายผลไปยังโรงเรียนอื่น สร้างภาคีเครือข่าย ขับเคลื่อน หนุนเสริมให้มีความยั่งยืนและปลูกฝังพัฒนากลุ่มเยาวชน นักเรียน ให้มีศักยภาพความสามารถตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

ดังนั้น ปี พ.ศ. 2561 - 2562 นี้ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง จึงได้เล็งเห็นความสำคัญ และผลประโยชน์ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จากระดับโรงเรียน ที่จะบ่มเพาะพลเมืองของชาติ ที่มีความเข้มแข็งและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชาติในอนาคต ในการดำเนินการตามข้อตกลง ความร่วมมือ (MOU) ทางบริการวิชาการระหว่าง วิทยาลัยการเมืองการปกครองกับเทศบาล เมืองมหาสารคาม เมื่อปี พ.ศ. 2561 ตามความเชี่ยวชาญของวิทยาลัยการเมืองการปกครอง ในการขยายผลเพื่อสร้างเครือข่ายพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากร่วมกับโรงเรียน ในสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคามทั้ง 7 แห่ง เป็นแกนนำสำคัญในการถ่ายทอดปลูกฝัง ส่งเสริม ประชาธิปไตยจากพื้นฐานของเรื่องใกล้ตัวและน่าเบื่อเป็นเรื่องใกล้ตัวและน่าสนใจ พร้อมทั้งเป็น แกนนำในการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องให้ยั่งยืน คณะผู้รับผิดชอบโครงการฯ จึงสนใจศึกษาพัฒนา แนวทางการสร้างเครือข่ายพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากที่จะเป็นต้นแบบให้กับ โรงเรียนอื่นในจังหวัดมหาสารคามได้อย่างต่อเนื่องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อสร้างเครือข่ายการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากร่วมกับ โรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
- 2) เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยให้กับเยาวชนและนักเรียนโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมือง มหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
- 3) เพื่อสร้างรูปแบบโมเดล (Model) ในการสร้างเครือข่ายพลเมืองเพื่อเสริมสร้าง ประชาธิปไตยจากฐานรากของโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการบริการวิชาการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน เครือข่ายพลเมืองเพื่อเสริมสร้าง ประชาธิปไตยจากฐานราก เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มีกลุ่มเป้าหมาย ทั้งหมด จำนวน 544 คน ประกอบด้วย

1) คณะครูและนักเรียนโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม 7 โรงเรียน ดังนี้ โรงเรียนเทศบาลบูรพาพิทยาคาร โรงเรียนเทศบาลศรีสวัสดิ์วิทยา โรงเรียนเทศบาลบ้านส่องนางใย โรงเรียนเทศบาลบ้านค้อ โรงเรียนเทศบาลสามัคคีวิทยา โรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรี และโรงเรียนเทศบาลบ้านแมด จำนวน 240 คน

2) คณาจารย์และนิสิตวิทยาลัยการเมืองการปกครอง จำนวน 294 คน

3) องค์กรภาคีเครือข่าย ได้แก่ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และเทศบาลเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การถอดบทเรียนช่วงกิจกรรมระยะต้นน้ำ เพื่อสอบถามความต้องการของพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย แบบสัมภาษณ์และการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติ ช่วงกิจกรรมระยะกลางน้ำและปลายน้ำ เพื่อศึกษาและติดตามข้อมูลการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมาย

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีกระบวนการ PDCA จัดทำแผนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน ดังต่อไปนี้

ขั้นเตรียมการมีแผนงานดังนี้ ประชุมกำหนดทิศทางการทำงานและจัดตั้งคณะทำงาน จัดเวทีปรึกษาหารือร่วมกับกองการศึกษา เทศบาลเมืองมหาสารคามและโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม วางแนวทางและกำหนดแผนการจัดกิจกรรมร่วมกัน ประชุมผู้รับผิดชอบ แบ่งงาน ออกแบบการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการ จัดเวทีถอดบทเรียนจากโครงการโรงเรียนต้นแบบการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากสู่การสร้างเครือข่ายการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก ปีที่ 2 และสรุปข้อมูล เพื่อเตรียมจำแนกแยกแยะข้อมูล เตรียมขับเคลื่อนในระยะกลางน้ำและปลายน้ำ

ขั้นดำเนินการมีแผนงานดังนี้ ประชุมวางแผนปฏิบัติงานและประสานกับภาคีเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดกิจกรรมค่ายเรียนรู้เชิงปฏิบัติการร่วมกับภาคีเครือข่าย “เครือข่ายการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก ปีที่ 2” โดยจัดความรู้ (Knowledge Management) บูรณาการ 4 in 1 (การสอน/ การวิจัย/ การบริการวิชาการ/ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม)

ขั้นติดตามและสรุปผลมีแผนงานดังนี้ กิจกรรม Workshop จัดทำสื่อพลเมือง คู่มือนักเรียนวัยมันส์ รู้เท่าทันสื่อ สังเคราะห์ข้อมูลและวางแนวทางการใช้ประโยชน์ “เครือข่ายการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก” กิจกรรมนำเสนอผลงานและศักยภาพ “เครือข่ายการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก ปีที่ 2”

ขั้นปรับปรุงแก้ไขดำเนินการให้เหมาะสมตามผลการประเมินมีแผนงานดังนี้ ปรับปรุงแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการประเมินผลข้างต้นและดำเนินการตามกระบวนการปรับปรุง เพื่อให้เกิดความสำเร็จเพิ่มมากขึ้นและสรุปผลการดำเนินโครงการและถอดบทเรียนโครงการของการดำเนินโครงการในแต่ละระยะ

ขั้นสรุปผลการดำเนินงานของแต่ละระยะการจัดกิจกรรม และนำผลสรุปมาสังเคราะห์ข้อมูลสรุปผลในรูปแบบพรรณนาประกอบภาพจัดกิจกรรม

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการนำความรู้ศาสตร์ทางด้านรัฐศาสตร์บูรณาการเป็นกิจกรรมบริการวิชาการแก่สังคมและชุมชน โดยใช้ชุมชน (โรงเรียน) เป็นห้องปฏิบัติการ ใช้เวทีการถอดบทเรียน แบบสัมภาษณ์ และการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะเวลา 7 เดือนของการวิจัย ผ่านการจัดกิจกรรม 3 กระบวนคือ

1. ระยะต้นน้ำ การสำรวจพื้นที่เป้าหมายและสะท้อนความต้องการ ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ซึ่งมีโรงเรียนต้นแบบจากการดำเนินโครงการ ปี 2561 เข้าร่วมเป็นพี่เลี้ยงให้กับโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการใหม่ทั้ง 6 โรงเรียน โดยมีการหารือและร่วมถอดบทเรียนระหว่างคณาจารย์วิทยาลัยการเมืองการปกครอง ศึกษานิเทศก์ และคณะครูโรงเรียนทั้ง 7 แห่งและห้องของนักเรียนทำกิจกรรมสนทนากลุ่มและถอดบทเรียนระดมสมองระหว่างนิสิตวิทยาลัยการเมืองการปกครองร่วมกับนักเรียนโรงเรียนทั้ง 7 แห่ง ได้ผลสะท้อนความต้องการคือ การจัดกิจกรรมรูปแบบค่ายเชิงปฏิบัติการ สร้างสื่อเกี่ยวกับพลเมือง และกิจกรรมสัมพันธ์ระหว่างเครือข่าย

2. ระยะกลางน้ำ การจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติ ได้แก่ 1) กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการหัวข้อ “รู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล” เพื่อสร้างสื่อและใช้สื่อให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี โดยคณะวิทยาการสารสนเทศ 2) กิจกรรมอบรมให้ความรู้ หัวข้อ “รู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล” เพื่อให้นักเรียนได้ใช้สื่ออย่างเข้าใจ เคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่ใช่สื่อทำร้ายคนรอบข้าง และใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและองค์กรของตนเอง โดยคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร 3) กิจกรรมศึกษาเรียนรู้อารยธรรมโบราณ ณ กู่สันตรัตน์ และศึกษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ณ พระธาตุนาดูน และ 4) กิจกรรมสัมพันธ์สรุปบทเรียนสร้างความสามัคคีสัญลักษณ์านาคูนของเครือข่ายการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก ปีที่ 2 ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม เพื่อสะท้อนผลการจัดกิจกรรมและสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อนำความรู้ไปต่อยอดให้กับเพื่อนนักเรียนในโรงเรียนได้นำไปปฏิบัติต่อไป สอดรับความต้องการในรูปแบบค่าย 3 วัน 2 คืน ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มภาคีเครือข่ายเข้ามาหนุนเสริมในแต่ละชุดข้อมูล

3. ระยะปลายน้ำ เป็นการติดตามการขยายผลจากการเข้าร่วมกิจกรรมอบรมให้ความรู้ การรู้เท่าทันสื่อในระยะกลางน้ำ ด้วยการจัดทำสื่อของโรงเรียน โดยนักเรียนของแต่ละโรงเรียนเข้าร่วมประกวดภายใต้หัวข้อ “การใช้สื่อปลอดภัย Like Follow Show Share” มีนิสิตวิทยาลัยการเมืองการปกครองและนิสิตคณะวิทยาการสารสนเทศร่วมทีมจัดทำสื่อ จัดทำเค้าโครงเรื่อง และช่วยการติดต่อ โดยจัด Workshop ให้กับโรงเรียนทั้ง 7 โรงเรียน

จากการดำเนินโครงการทั้ง 3 ระยะ ได้เกิดผลความสำเร็จของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. เกิดเครือข่ายการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก ปีที่ 2 อันเกิดจากการขยายผลต่อยอดจากโรงเรียนเทศบาลบูรพาพิทยาคารสู่ 6 โรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม เพื่อเป็นพลเมืองประชาธิปไตยจากฐานรากระดับโรงเรียนและการส่งเสริมการทำงานรูปแบบเครือข่าย จำนวน 11 หน่วยงาน ดังต่อไปนี้

1) เทศบาลเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม พื้นที่เป้าหมายที่ให้การสนับสนุนอำนวยความสะดวก ทั้งบุคลากรและพื้นที่การดำเนินงานจนเสร็จสิ้นโครงการ พร้อมทั้งติดตามประสานงานการนำไปใช้ในโรงเรียน

2) โรงเรียนเทศบาลบูรพาพิทยาคาร โรงเรียนต้นแบบการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก (ปี 2561) ที่เป็นพี่เลี้ยง ให้คำแนะนำ ขยายผลต้นแบบกิจกรรมประชาธิปไตยในพลเมืองให้กับโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคามอีก 6 แห่ง

3) โรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม กลุ่มเป้าหมายจำนวน 6 แห่ง ที่ได้รับการขยายผลเป็นเครือข่ายโรงเรียนสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก ได้แก่ โรงเรียนเทศบาลศรีสวัสดิ์วิทยา โรงเรียนเทศบาลบ้านสองนางโย โรงเรียนเทศบาลบ้านค้อ โรงเรียนเทศบาลสามัคคีวิทยา โรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรี และโรงเรียนเทศบาลบ้านแมด

4) ภาควิชาเครือข่ายจากภายนอกคณะ ได้แก่ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เข้าร่วมสนับสนุนกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับสื่อและพลเมืองศึกษาให้กับนักเรียน และคณะวิทยการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เข้าร่วมสนับสนุนการจัดทำสื่อ สร้างสื่อการสอนเกี่ยวกับพลเมืองแก่คณะครู

5) วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พื้นที่ประสานงานหลักของกลุ่มเครือข่ายการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก

2. จัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยให้กับเยาวชนและนักเรียนโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม เพื่อพัฒนาศักยภาพของสถานักเรียนที่เป็นกลุ่มขับเคลื่อนกิจกรรมหลักของโรงเรียน ขยายผล ต่อยอดกิจกรรมและนำพาเพื่อนนักเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนมากขึ้น และเป็นผู้ที่กล้าคิด กล้าแสดงออก จะช่วยให้การเรียนการสอน การทำกิจกรรมในโรงเรียนมีความเข้มข้นมากขึ้น ดังนี้

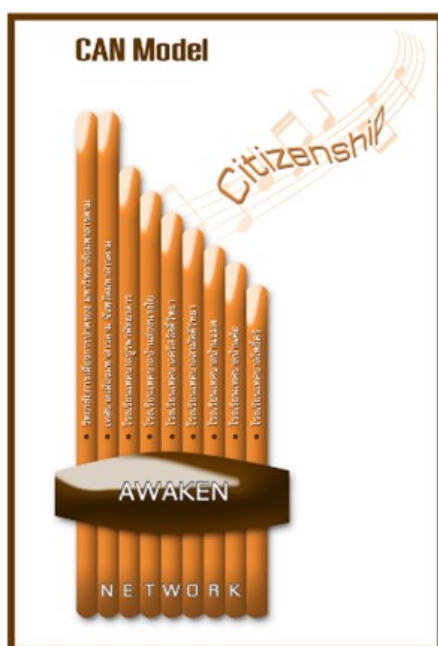
1) กิจกรรมบรรยายหัวข้อ “พัฒนาศักยภาพและเสริมทักษะผู้สมัครสถานักเรียน” ณ ห้องประชุมห้องสมุด โรงเรียนเทศบาลบูรพาพิทยาคาร เพื่อแนะนำการใช้สิทธิเลือกตั้ง สิทธิที่ได้จากการเลือกตั้ง การออกแบบนโยบาย แนวทางการหาเสียง แนวทางการทำงาน และแลกเปลี่ยนปัญหาการทำงานระหว่างสถานักเรียนชุดเก่ากับว่าที่ผู้สมัครสถานักเรียนชุดใหม่

2) กิจกรรมบรรยายหัวข้อ “หน้าที่สถานักเรียนกับการมีส่วนร่วมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียน” ณ ห้องประชุมเล็ก โรงเรียนเทศบาลบูรพาพิทยาคาร เพื่อให้สถานักเรียนชุดใหม่และกรรมการชุดใหม่ เข้าใจแนวทางการทำงานและการมีส่วนร่วมการทำงานร่วมกับโรงเรียน พร้อมทั้งการทำหน้าที่ตัวแทนของนักเรียนในโรงเรียน

3) มอบคู่มือนักเรียนวัยมัธยม รู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ให้กับเทศบาลเมืองมหาสารคามและโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคามทั้ง 7 แห่ง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ของกิจกรรมเครือข่าย ซึ่งเป็นคู่มือสำหรับการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนการสอนสำหรับครูและนักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ใช้จัดกิจกรรมภายในและภายนอกโรงเรียนได้ รวมทั้งภายในของเครือข่ายด้วย นอกจากนี้ผู้ที่นำไปใช้ยังประยุกต์กับการจัดกิจกรรมของสถานักเรียนร่วมด้วย

3. เกิดรูปแบบโมเดล (Model) ในการสร้างเครือข่ายพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก ในการสร้างเครือข่ายพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก คณะกรรมการดำเนินงานสามารถสังเคราะห์จากผลงานที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานในระยะต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ว่าหากต้องการให้เกิดรูปแบบ (Model) ในการสร้างเครือข่ายพลเมือง ควรจะต้องประกอบไปด้วย เครือข่าย (Network) เพราะเครือข่ายที่เข้มแข็งจะมีความสำคัญ ต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการสร้างเครือข่ายพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก นอกจากนั้นเยาวชนจะต้องถูกปลุกเร้าหรือถูกกระตุ้นจากครู อาจารย์ (Awaken) เพื่อให้เยาวชน ที่ถูกกระตุ้นหรือถูกปลุกเร้ามีความตื่นตัวต่อการเป็นพลเมือง (Citizenship) หากเราเอาพยัญชนะต้นของทั้งสามคำมารวมกันและสลับจากหลังมาหน้าจะเกิดคำว่า CAN (แคน) ซึ่งเป็นคำพ้องเสียงกับคำว่า “แคน” ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีของอีสานที่นิยมใช้เล่นคู่กับการขับร้องหมอลำ จึงทำให้ผู้วิจัยสังเคราะห์ออกมาเป็นโมเดลหรือรูปแบบ โดยใช้ชื่อว่า “CAN Model” (จิรศักดิ์ โปกาวิน, 2562, น. 61)

ภาพที่ 1 แคนโมเดล (CAN Model)

4. การดำเนินโครงการบริการวิชาการได้บูรณาการแบบ 4 in 1 สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ดังนี้

1) การบริการวิชาการแก่สังคม ความสำเร็จของการดำเนินโครงการที่เป็นการบริการวิชาการจากการดำเนินกิจกรรมโครงการเครือข่ายการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก ปีที่ 2 อันก่อให้เกิดประโยชน์และการสร้างนวัตกรรมบริการวิชาการ คือ คู่มือสำหรับการจัดกิจกรรมเพื่อเรียนรู้เท่าทันสื่อสำหรับนักเรียน ให้กับเทศบาลเมืองมหาสารคามและโรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคามทั้ง 7 แห่ง ในการนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรมเสริมของหลักสูตรจากคู่มือการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก เป็นสื่อการเรียนรู้ที่เกิดจากการทำกิจกรรมร่วมกัน

2) การนำไปใช้กับการเรียนการสอน โครงการบริการวิชาการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน เครือข่ายการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก ปีที่ 2 ได้มีการบูรณาการร่วมกับรายวิชา 1300201 การเมืองการปกครองไทย ในมิติการสร้างพลเมืองประชาธิปไตยจากฐานราก การมีส่วนร่วม การอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างผาสุก รายวิชา 1302301 การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ในมิติการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมโลก ศตวรรษที่ 21 การเตรียมพร้อม เตรียมตัว รู้การใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมและถูกต้อง และรายวิชา 1302304 การบริหารจัดการเครือข่ายภาคสาธารณะ ในมิติการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนารอบด้านตามความเชี่ยวชาญความสามารถของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ โดยนิสิตในรายวิชาได้เข้าร่วมกิจกรรม เช่น ลงพื้นที่จริงและเข้าร่วมกิจกรรมโครงการทุกกิจกรรมตั้งแต่ระยะต้นน้ำถึงระยะปลายน้ำ สำรวจพื้นที่ แจ้งวัตถุประสงค์ องค์ความรู้ การปกครอง จะนำมาซึ่งข้อมูล องค์ความรู้ที่จะใช้ถอดบทเรียนเพื่อจะต่อยอดในการสร้างเครือข่ายร่วมกับโรงเรียน และนิสิตนำมาเสนออาจารย์ผู้สอน อภิปรายผลในชั้นเรียน เป็นกรณีในรายวิชาเรียนที่ให้นักเรียนที่สนใจนำไปใช้และต่อยอดในประเด็นอื่น ๆ ต่อไป

3) การนำไปใช้กับการวิจัย การดำเนินโครงการบริการวิชาการพร้อมควบคู่กับการดำเนินการวิจัย ชื่อ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์: การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์ ผู้วิจัย คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรศักดิ์ โปภาวิน ประธานโครงการบริการวิชาการ ปี 2562 โดยได้รับทุนสนับสนุนจากวิทยาลัยการเมืองการปกครอง ปีงบประมาณ 2562 ผลจากการวิจัยคือ ได้ตอบรับการตีพิมพ์บทความในวารสารการเมืองการปกครอง ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-เมษายน 2563 ซึ่งเป็นวารสารที่อยู่ในฐาน TCI กลุ่มที่ 1

4) การนำไปใช้ประโยชน์ด้านศิลปวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมในครั้งนี้ ได้ส่งเสริมให้นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการได้ศึกษาแหล่งอารยธรรมโบราณและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งตระหนักเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมคือ กุสั่นตรัตนและพระธาตุนาดูน ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดมหาสารคามและมีประวัติศาสตร์ที่น่าศึกษาในหลายมิติ อีกทั้งยังมีมูลค่าในด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดมหาสารคามที่ทำให้ผู้คนภายนอกได้เข้ามาเยี่ยมชม ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดมหาสารคาม เป็นความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิดของตนและคุณค่าทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีมากยิ่งขึ้นแก่จังหวัดมหาสารคามและเป็นสิ่งที่คนรุ่นใหม่ต้องหันมาสนใจให้ความสำคัญผ่านการใช้สื่อประชาสัมพันธ์และสร้างสรรค์ในมิติต่าง ๆ รวมทั้งได้ช่วยให้คนรุ่นใหม่เริ่มหันมาอนุรักษ์ สานต่อประเพณีที่ดั้งเดิมของท้องถิ่นให้คงอยู่และเล่าขานเป็นประวัติศาสตร์สำคัญสืบต่อไป

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่องเครือข่ายการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก ปีที่ 2 เป็นการศึกษาภายใต้แนวคิดและรูปแบบของหลักสูตรการศึกษาเพื่อเสริมสร้างพลเมือง หรือ Civic Education จากบทเรียนของต่างประเทศมาประยุกต์ใช้กับประเทศไทย มีรูปแบบดังนี้ (ศราวุฒิ วิสาพรม, 2561, น. 21-22) ด้านเนื้อหา ควรเพิ่มเนื้อหาจริยธรรม ทักษะความรู้ที่จำเป็นบูรณาการข้ามหลักสูตร ด้านกรอบประเด็นการศึกษา นอกจากประเด็นประชาธิปไตย ควรเพิ่มทักษะที่ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สื่อ เทคโนโลยี สวัสดิการสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สมรรถนะทางสังคมและอารมณ์ ความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นต้น ด้านกลไกและวิธีการสร้างความเป็นพลเมือง ควรเน้นวิธีการมากกว่าจัดทำเป็นกลยุทธ์ ผู้สอนมีอิสระเลือกวิธีการสอน บูรณาการข้ามหลักสูตร ยึดกระบวนการ สร้างทัศนคติ พฤติกรรมเชิงบวก ด้านครู มีการพัฒนาวิชาชีพต่อเนื่อง มีจริยธรรม ขั้นสูง และอายุการทำงาน ด้านภาคีเครือข่าย ใช้หลักความสัมพันธ์ มีส่วนร่วมพัฒนานโยบาย และนำนโยบายไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ครอบครัวดูแล สมาชิกทุกภาคส่วนวางแผนและกำหนดกรอบการทำงานร่วมกัน และด้านการจัดตั้งหน่วยงาน ให้มีหน่วยงานกลางสำหรับการศึกษาพลเมือง เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง จากแนวคิดข้างต้น สอดคล้องกับผลการศึกษา โดยมีรูปแบบโมเดล (Model) ในการสร้างเครือข่ายพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก ประกอบด้วย เครือข่าย (Network) คือ โรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคามทั้ง 7 แห่ง เทศบาลเมืองมหาสารคาม คณะครูศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร คณะวิทยากรสารสนเทศ และวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พื้นที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ประสานงานการทำงาน องค์ความรู้พลเมือง การปลูกฝังบ่มเพาะพลเมือง และจัดทำหลักสูตร กระบวนการ จัดกิจกรรมและคู่มือนักเรียนวัยมัธยม รู้เท่าทันสื่อ อันเป็นการออกแบบจากความต้องการของผู้เรียน ผู้สอนและรากฐานของสภาพแวดล้อมที่ควรเป็นไปได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น เครือข่ายที่เข้มแข็งจึงมีความสำคัญต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการสร้างเครือข่ายพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก อีกทั้งเยาวชนจะต้องถูกปลูกเร้าหรือถูกกระตุ้นจากครู อาจารย์ (Awaken) เพื่อให้เยาวชนที่ถูกกระตุ้นหรือถูกปลูกเร้ามีความตื่นตัวต่อการเป็นพลเมือง (Citizenship)

ข้อเสนอแนะ

การต่อยอดขยายผลงานวิจัยเครือข่ายการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก ในปี 3 นั้น ทางวิทยาลัยการเมืองการปกครองต้องการยกระดับศักยภาพของแกนนำนักเรียนทั้ง 7 โรงเรียน หมุนเวียนในการใช้พื้นที่และทรัพยากร ผักผ่อนสร้างทักษะและประสบการณ์ ในการเป็นพลเมืองของทั้ง 7 โรงเรียนและสร้างเป็นชุมชนต้นแบบ เพื่อขยายผลไปสู่โรงเรียนที่สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) จนเกิดเป็นเครือข่ายพลเมืองประชาธิปไตยจากฐานรากที่เข้มแข็งเป็นวงกว้างต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

- กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม. (2561, ธันวาคม). *แผนพัฒนาจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2561 – 2564*. สืบค้นจาก <http://www.maharakham.go.th/mkweb/598>
- จิรศักดิ์ โปภาวิน. (2562). *เครือข่ายการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากปีที่ 2*. สรุปลผลการดำเนินโครงการบริการวิชาการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน ปี 2562. วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- _____. (2563). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์: การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 10(1), 170-190.
- วิชัย ตันศิริ. (2557). *วัฒนธรรมพลเมือง*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายการศึกษา.
- วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (2561). *ประวัติวิทยาลัยการเมืองการปกครอง*. สืบค้นจาก http://copag.msu.ac.th/th/index.php?BL_=aboutcopag/aboutcopag
- ศราวดี วิสาพรหม. (2561). *โรงเรียนต้นแบบการสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก*. สรุปลผลการดำเนินโครงการบริการวิชาการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน ปี 2561. วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศราวดี วิสาพรหม, วชิรวัจน์ อาริยะสิริโชติ, และวนิดา เสาสิมมา. (2562). การวิเคราะห์การสร้างพลเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก: กรณีศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 9(3), 1-23.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2561). *โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาท้องถิ่น*. สืบค้นจาก <http://www.bphe.mua.go.th/U-school/index.html>